

Aynur Turan

(əvvəli ötən sayımızda)

Azərbaycan xalqının zəngin musiqi mədəniyyətilə fəxr etməyə haqqı var. Dahi Üzeyir Hacıbəyovun və bül-bülün axtarırları, gərgin zəhməti sayəsində əsl sənət adamları-xanəndələr, müğənnilər yetişdi. Musiqimiz bütün dünyanı dolaşdı. Həmçinin dilimizin melodikliyinə, incəliyindən bəhrələndi musiqi aləmi, sənət dünyası, karifey sənətkarlar yetişdi. Azərbaycan opera və balet ifaçılığının bir əsrə yaxın yaşı var. Ötən əsrin birinci onilliyində indiki Opera və Balet teatrının binası istifadəyə verildəndən sonra dünyanın neft səltənəti kimi tanınan Azərbaycan Qərb sənətçilərinin marağı artmaqda idi. Müxtəlif diyarların sənət ustaların Bakıya gəlib öz məharətlərini nümayiş etdirirdilər. İllər ötdü və keçən əsrimizin ortalarında nəhayət, milli balet kadrları səhnəyə gəldilər. Əfrasiyab Bədəlbəyli Azərbaycan milli baletimizin banisi hesab edilir. Cəmi 69 il ömür sürmüş bəstəkar, dirijor, musiqişünas, librettoçu, xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəyli çoxsaylı musiqi əsərləri ilə əbədiyaşarlıq qazanmışdı. İlk Azərbaycan operasının yaranmasında müəyyən təkan rolunu belə bir fakt da oynamışdır. "Leyli və Məcnun" operasının yaranmasından hələ çox qabaq böyük maarif xadimi "Əkinçi" qəzetinin redaktoru Həsənbəy Zərdabi Üzeyir Hacıbəyova "xalq melodiyaları əsasında opera yazmaq" ideyasını vermişdir. Əlbəttə, ilk Azərbaycan operasının yaranmasında bir çox hadisələrin mühüm amillər kimi əhəmiyyəti olmuşdur. Bunlardan biz əsrlər boyu xalq arasında musiqi ilə müşayiət olunan tamaşaları, oyunları, Şuşada və Bakıda verilən məşhur "Şərq konsertləri"ni Azərbaycan dram teatrının bir çox tamaşalarını, həm də qərb və rus bəstəkarlarının klassik opera nümunələrini göstərə bilərik. İlk Azərbaycan operasının xalq arasında qazandığı böyük müvəffəqiyyəti haqda Üzeyir Hacıbəyov özü belə yazırdı: "Zənnimcə, bu müvəffəqiyyət onunla izah edilir ki, artıq Azərbaycan xalqı öz səhnəsində Azərbaycan operasının yaranmasını gözləyirdi. "Leyli və Məcnun" da isə əsil xalq musiqisi ilə məşhur klassik sujet birləşmişdir".

Bu sadə həqiqətdir ki, böyük şəhərlərə gələn qonaqlar ilk növbədə həmin yerin teatrları, muzeyləri, tarixi abidələri ilə daha çox maraqlanırlar. Bakımızda da belə abidələr çoxdur və bu şəhərə gələnlər onun tarixi abidələrinə, gözəl binalarına heyran olurlar. İçərişəhər. Tarix muzeyi, Opera teatrı və onlarla belə milli arxitektura nümunələri şəhərimizin gözəlliyini qat-qat artırır. Belə memarlıq abidələrindən biri də Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrıdır. Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrı respublikanın ən böyük musiqili teatrlarındandır. Azərbaycan milli musiqili komediya janrı 20-ci əsrin əvvəllərində yaranmışdır. Opera kimi bu janrın da

da möhkəmlənmiş və bu, səmərəli nəticələr vermişdir. Teatr gənc tamaşaçıları Azərbaycan xalqının qəhrəman keçmişi ilə yaxından tanışmış olmasına, onların qəhrəmanlıq hissləri aşılmasına təsir göstərmişdir. İlk illərdən başlayaraq teatr da im öz professional səviyyəsini yüksəldir, zamanla səsləşən yüksək ideyalı, böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malik maraqlı tamaşalar yaradırdı.

1928-ci ildə dövlət statusu alan İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı 1935-ci ildən görkəmli dramaturqumuz Cəfər Cəbbarlinin adını daşıyıb. Bu teatrın milli mədəniyyətimizin tərəqqisində böyük xidmətləri var. Onun qazandığı uğurları Azərbaycan

vun "Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah" komediyası tamaşaya qoyulmuşdur. 1883-cü il may ayının 15-də tamaşaya qoyulan bu ölməz komediya Naxçıvan teatrının təvəllüdünə çevrilmişdir. Bu müddət ərzində keçirilən yaradıcılıq yolu heç də hamar olmayıb. Ciddi təqiblərdən, soyuq münasibətlərdən, gərgin və dramatik mübarizələrdən keçib bu yol. Əsası böyük demokrat yazıçı, qüdrətli dramaturq Cəlil Məmmədquluzadə və tanınmış ədib Eynəli bəy Sultanov tərəfindən qoyulan bu teatrın yaranışı M.F.Axundovun "Müsyö Jordan və Dərviş Məstəli şah" komediyası ilə olmuşdur. Fərhələ qeyd edək ki, qüdrətli ədib Cəlil Məmmədquluzadə

lığını, idrakını təkamül mərhələlərini, dünyanın dərk olunmaz hadisələrinə münasibətini, əsatir və folklor mədəniyyətinin estetik prinsiplərini müxtəlif məzmun və formalarla təcəssüm etdirən oyun vasitələrinin, üslub və janrlarının bədii toplusudur. Ov səhnələrinin məişət prosesi, təbiətə, ailə-məişət məsələlərinə baxım, insanın qeyri-təbii qüvvələrə tapınması kimi amillərin bədii ifadəsi kütləvi tamaşalarda çəmləmişdir. Bu tamaşalarda incəsənətin bir neçə janrının bir-birini tamamladığını görürük: rəqs, musiqi, mahnı, xor, danışıq, habelə idman-akrobatik növlər mövcud tədbirlərin əsasını təşkil etmişdir. Xalqımızın milli-mənəvi

Məxmər pərdələr arxasından başlanan dünya

yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyovdur. Onun 1909-cu ildə yazdığı "Ər və arvad" musiqili komediyasının ilk tamaşası 24 may 1910-cu ildə Bakıda ildə Bakıda Nikitin qardaşlarının sirk binasında olmuşdur. Məhz bu tamaşa ilə də Azərbaycan Musiqili Komediya Teatrının əsası qoyulmuşdur. Sonrakı illərdə Üzeyir Hacıbəyovun bir sıra komediyaları oynanıldı. İndi teatrın həm Azərbaycan, həm də rus bölmələrində zəngin repertuari formalaşmış, işgüzar və professional sənətgilər yorulmaq bilmədən əzmlə çalışırlar.

Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrı 1928-ci ildə yaranıb və indiye kimi milli səhnə sənəti tariximizə neçə-neçə aktyor və rejissor bəxş edib. Neçə-neçə dramaturqun ilk səhnə əsəri məhz bu sənət ocağında oynanılmışdır. Azərbaycan və rus bölmələrindən ibarət kollektiv öz yaradıcılıq fəaliyyətində məktəblilərin, yeniyetmələrin və gənclərin etik-estetik tərbiyəsini başlıca istiqamət kimi götürmüşdür. Yaradıcılıq axtarışlarında teatrın yeni dramaturqlarla əlaqəsi daha

can mədəniyyətinin böyük bir parçası hesab etmək olar. İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı həqiqətən keşməkeşli sənət yolu keçmiş, ziddiyyətli münasibətlərlə, təqib və təzyiqlərlə üzləşmişdir. 1988-ci ildə ermənilərin başladığı işğalçılıq siyasətinin ağır zərbələrini alanlardan biri də bu teatr və bu teatrın kollektivi oldu. Həmin ildən Bakı şəhərində məskunlaşan İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı üzleşdiyi ən ağır əzabları, çətinlikləri dəf edərək yaşamaq. Fəaliyyət göstərmək niyyəti teatrsevənlərin diqqətini çəkmək üçün öz həyatını çətinliklə yaşamağa başladı. İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı milli teatr sənətimizin inkişafında mühüm yer tutur. Və o, Qafqazın qocaman sənət ocaqlarından biridir. Teatr repertuarını bu günün realıqları çərçivəsində qurmağa çalışır.

130 ildən çox zamanə söykənən qədim Naxçıvan torpağında bir yay günündə Zaviyyə məhəlləsində dövrün mütəəqqqi ziyalılarından biri olan Hacı Nəcəf Zeynalovun evində mirzə Fətəli Axundo-

Müsyö Jordan rolunda çıxış etmişdir. Hal-hazırda bu teatr aktuallığını qoruyur və yeni-yeni tamaşalarla tamaşaçıları sevindirir...

Hələ insanlarda dil ünsiyyəti yaranmamışdan əvvəl adamlar "danışan" hərəkət oyunları toplusuna malik olmuşdur. Dünyanın hər dörd cəhətində yaşayan ilk ibtidai insanlar uzağı, qonşu qəbiləni tanıyırdılar. Ancaq bu gün elm sübut edib ki, onların hərəkət oyunları ilə danışmalarında bənzərlik, eynilik həddindən artıq çoxdur. İnsanların ov ovlaması, quş quşlaşması özü böyük bir oyun idi. Ova çıxanlar hərəsi bir səmtə, gizləndikləri yerdə hərəkətlərlə "danışır", özləri də düşünmədən oyun anlamının ifadə vasitələrini zənginləşdirdilər. Açıq havada oynanılan, el-oba məskunlaşan yurdun mərkəzində, şəhər meydançalarında, karvansaralarda, bazar içində, küçələrdə, kənd əkənek yerlərinin yanında göstərilən kütləvi xalq tamaşalarına ümumiləşdirilmiş şəkildə, sənət növü kimi "Meydan teatrı" deyilir. Meydan teatrı xalqın mənəvi var-

irsini zənginləşdirən sərvətlərdən biri də oyun-tamaşa mədəniyyətidir. Bugünkü peşəkar səhnə sənətimiz məhz xalq oyun-tamaşalarının, geniş mənada meydan teatrının zəminində təşəkkül taparaq böyük inkişaf yolu keçib. İnkişaf yolunu keçə-keçə formalaşib. Meydan teatrı xalqın mənəvi varlığını, idrakının təkamül mərhələlərini, dünyanın dərk olunmaz hadisələrinə münasibətini, əsatir və folklor mədəniyyətinin estetik prinsiplərini müxtəlif məzmun və formalarla təcəssüm etdirən oyun vasitələrinin, üslub və janrlarının bədii toplusudur. Meydan teatrının öz estetikası, öz poetikasım xüsusiyyətləri, öz oyun-üslub parametrləri, ölçüləri, öz səhnə-tamaşaçı, mətn-ifaçı prinsipləri var. Bu nəzəri əsasların toplusu halında öyrənilməsi, fundamental elmi şəkildə araşdırılması xalqımızın dərin qatlı mənəvi-mədəni irsinin zənginliyinə geniş üfüqlər açır. Bütün bunlar Azərbaycanda peşəkar dramaturgiyanın təşəkkülünə və bir qədər sonra dünyəvi teatrın doğruluşuna səbəb olub.